

II. Temető, távol és közel

Régen úgy jártunk ki ide a temetőbe, Tata sírjához, hogy azt hittük, szép sorjában majd mi is ide költözünk ki. Jó itt lenni, a város fölött, egyetlen pillantással végigsimogatni a lábunkhoz törleszkedő dombokat, ellátni egészen a távoli hegyekig, tudni, melyiknek mi a neve, hová tartanak a völgyekben szerteágazó utak. A felülnézet az állandóság illúzióját teremti meg. Nem kétlem, hogy szemben a Gól hegy meszes szikláinak többrebben minden tavaszon ugyanúgy nyílnak a fehér ibolyák, mint gyerekkoromban, még azt sem, hogy a város fölé könyöklő tetőn örökre megmarad az óriási címer, ami a gyár rég elmúlt kétszáz éves évfordulóját hirdeti.

A ferdén hulló őszi napsugarakban valószerűtlenül lebegni látszik minden: a templomtornyok, a háztetők, a régi város testén ütött sebekből kiemelkedő tizemeletes blokkok. A párálló köd elsimít minden éles vonalat, és olyan egységessé olvasztja a városképet, amilyen sohase volt.

A felszín alatt ott rejtőzik valahol a többretegű múlt: az én gyerekkorom, anyám egész élete, nagyszüleim felnőtt kora. Nem az érdektelen, csúnya kisvárost látom, hanem – mint Schliemann Trója dombjainak mélyén – az idő hordaléka alatt szunnyadó kincseket.

Örökre távozók

Anyu ül a kispadon Tata és Mama sírköve mellett, nagyon kifulladt, mire felkapaszkodtunk a domboldalon. Kivágtak minden fát a temetőben és az utakat elborítják az erőszakosan feltörő sarjak, a kerítés melletti meredek ösvényen tudunk csak feljönni. Keresnünk kellett a sírt, így, hogy nem volt sehol a vadcsereznyefa, ami eddig támpontot nyújtott. Piri felkötözte az új koszorúkat, én kihúzkodtam az elnyílt virágokat a földből. Még nem akarózik indulni.

Leülünk mi is a sír peremére, és nézzük alattunk a völgyben a várost, ami halottabb, mint a temető itt fent, többszörösen halott. A valamikori német-román-magyar településből alig maradt meg néhány épület. Régi iskolámat is elnyelte a terjeszkedő „vasgyár”. A lebontott házakkal együtt a régi életek is eltűntek a kohók mindent felemészítő, telhetetlen gyomrában. Most a kohók is halottak, nem hirdetik sohasem oszló füstoszlopaikkal a vas és acél korszakát. Mire még egyszer erre járunk, talán lebontják őket is. Ha nem, megmaradnak örök mementónak, mint ott lent a rég bezárt zsinagóga, vagy az olvasztókemencékkel magányosan dacoló katolikus templom, amit a korom feketébbre pácolt az iparosítás négy évtizede alatt, mint több évszázadnyi történelem.

A nyolcvanas években kialakított betonszürke városközpontból kéken virít ki a görögökön odébb költöztetett ortodox templom, amit sikerült eldugni a tízemeletes tömbházak közé a diktátor vidékrendező dühe előtt.

*

Mi már csak zarándokok vagyunk saját szülőföldünkön, csak sírjaink maradtak meg nekünk, ahol őseink nyugszanak. Idővel majd új halottak költöznek ezekbe is, mint ahogy új életek költöztek a házakba, ahol születünk.

Ott van a szemközti dombon a mi házuk is, amit nagyapám épített.

Ő volt a családból az első, aki elhagyta szülőhelyét. Az első, aki halottak napján útra kelt, saját készítésű papírkoszorúival, szülei sírjához. Neki Resicától Füzesig csak ötven kilométert kellett megtennie, anyámnak Sepsiszentgyörgytől Resicáig már ötszázat, nekem még egyszer annyit.

A régi füzesi sírokat fenn a Parton mostanra beszántották, eltűntek a feketére aszalódott zsindeletetős házak, eltűnt az utca is. A domb alatti „új” temetőben levő sírokat is benötte a lonc. Nem találtam meg, hol nyugszanak dédszüleim, és az sincs már, aki hozzájuk elvezessen.

Azon tűnődöm, elmondjam-e Anyunak ezt az újabb veszteséget. Vagy törődjek bele, hogy múló lábnyomokat hagyunk csak mindannyian magunk után, mielőtt végleg kiköltöznénk a térből az időbe.

Bár lehet, hogy nem is szoronganom kellene azon, hogy elvesztettünk valamit, amit mindketten szeretünk, hanem örülnöm. Ebben az épp hogy elmúlt huszadik században már különös szerencse kellett hozzá, hogy két generációnak közös emlékei lehessenek. Hogy Füzes nekem is több legyen, mint az a valóságos falu, ami ott fuldoklik ma is elvágva minden életlehetőségtől a sárban, amibe nagyapám, száz évvel ezelőtt, nem akart belerágadni. Hogy én is anyám kisgyerekkori történeteinek paradicsomi színtereként lássam, az emlékezés nosztalgikus perspektívájából.

Jártam még én is Szülének – Mama édesanyjának – fent a Parton épült házikójában, ittam mázas csuporból a tornácon a friss mustot, hordtam a szilvát a kerti tűzhely fölött rotyogó üstbe, és ettem a kocsonyásra szárított lekvárból, amiből jutott Mama kamrájába is.

Etettem Mama nővérének, Örzse néjének a kiskacsáit Mariskával, lent a Lapon levő házuk udvarában. Mariska Anyu unokatestvére, de kora miatt inkább hozzám tartozott, mindent tudó idősebb nővéremként szerettem.

– Tudsz valamit Mariskáról? – kérdezem Anyutól.

– Beszélünk néha telefonon. Teljesen magára maradt öregkorára...

Most is úgy van ez, mint száz évvel ezelőtt, Tata idejében. Aki élni akar, menekül a járhatatlan utak gúzsában vergődő vidék elszigeteltségéből. Mariska idegenbe szakadt unokái is látogatóba járnak csak nagy ritkán haza.

*

– Nézzétek, mit találtam a régi papírjaim között – vesz elő Anyu egy gondosan összehajtogatott nylonzacskót a táskájából. Megsárgult levelezőlapot húz elő. – Ez az a lap, amit Mama a háborúban odaveszett Sándor öccsétől kapott.

Agárdi Sándor, nagymamám öccse, sohasem tért vissza Füzesre. Katonaruhában hagyta el faluját 1940-ben, tizennyolc évesen, hét másik magyar fiúval együtt, akiket elsőként soroztak be a második – utolsó? – világháborúban. Mi itt, a mi sírunknál szórtunk emlékezni rá is.

Megilletődve fogjuk kézbe az 1940 novemberében keltezett tábori lapot, amiről Mama mindig könnyes szemmel beszélt. Ahogy betűzöm a megfakult gépelt sorokat, hallom Mama hangját:

Tíz szót volt szabad írniuk, azt is románul, sosem felejttem el: „Drága Testvér és Sógor! Én jól vagyok, küldjete meleg ruhát. Sándor” Legalul, ceruzával ráfirkált apró betűkkel, magyarul: „éhes vagyok”.

Ott van a lap alján, alig láthatóan, inkább csak belekarcolódva a papírba az a két szó is, ami ugyanolyan lázongásra készítetett, mint a regényeim, amik nem úgy végződtek, ahogy szerettem volna.

– És küldtetek neki csomagot? – faggattam mindig Mamát.

– Küldtünk, persze, meleg alsót, kötött zoknit, szalonnát, kolbászt, de ki tudja, megkapta-e? Sosem adott többé hírt magáról, csak egy hivatalos papír jött 41 tavaszán arról, hogy eltűnt. Karácsonyeste Füzesen gyűlt össze a család, ott voltunk mind a hárman, testvérek: Örzse, Juci és én, csak Sándor öcsénk hiányzott. Nagy volt az öröm, amikor Sógorbátya, Örzse néneitek férje váratlanul betoppant, hazaengedték a koncesszióról az ünnepekre. Vigan voltunk, csak anyám törölgette a könnyeit titokban, ment ki lépten-nyomon a kapuba, megnézni, nem jön-e Sándor is.

– És nem próbáltátok meg keresni a háború után?

– Sokan eltűntek, nem volt hol keresni őket. Egyszer hallottuk a Kossuth rádióban, már az ötvenes évek közepén, hogy egy Agárdi Sándor keresi Romániában élő rokonait. De nem lehetett akkoriban Magyarországra írni, és hát csak hazajött volna, ha ő az, mások is hazalátogattak, akik a határokon túl rekedtek a háború vagy a fogság után. De felőle nem jött semmi hír. Annyi vigasza sem volt szegény anyáknak, hogy tudja, hol van a fia eltemetve.

Megkérdzem, emlékszik-e Anyu és Piri is erre a rádiós üzenetre?

– Azt tudom, figyeltük mi is mindig a Szív küldi-ben az üzenők nevét – mondja Piri. – Mama sokszor a kiskonyhából szaladt fel a házba, hogy bekapcsolja a rádiót.

*

Mind a ketten arra a régi, sötétbarna politúros Orion rádióra gondolunk, ami ott állt Mamáéknál a nappaliban, egy falra szerelt polcon az asztal fölött, horgolt csipketerítőn.

Azon az asztalon írtuk a leckénket, és azon terítették ünnepi alkalmakkor. A sarokban egy sparhert volt, de sohasem főzött Mama bent a házban, csak kint a nyárikonyhában. A faragott, almazöld-fehér festésű, vitrines konyhaszekrény is díszes porcelánok gyűjtőhelye volt inkább, mint funkcionális tároló.

A rádión vasárnap délelőtt mesejátékokat hallgattunk, és azon fedeztük fel később, kamaszkorunkban, hogy a tánczene csakis bömböltetve jó.

– Első gyerekkori emlékem az, hogy ülök veled bent a hálóban, az ágyban, a másik szobában meg a rádióból fegyverropogás hallatszik – mondja Piri nekem. – Tata, Mama és Pál Laci bácsi állnak a rádió körül. Laci bácsi főtott hangon beszél, azt mondja, hogy az alsó kerten át jött fel hozzánk, nehogy a szomszédok meglássák, és én ebből tudom, hogy félni kell. Ötvenhat ösze volt, két éves múltam akkor...

*

Anyu máshol jár, nem merünk rákérdezni, de tudjuk, kire gondol. Minden generációnak megvoltak a saját hősei, vagy inkább áldozatai.

A mi Pali bátyánk, Anyu öccse, 1947-ben a nagyenyedi tanítóképző kedvéért hagyta el Resicát. Ő sem tért többé szülőföldre vissza. A közelmúltban utcát neveztek el róla Besztercén, az észak-erdélyi szórványvidéken. Őt negyvenhat évesen vitte el egy szívroham, miután belerokkant a Szekuritáé két évtizedes üldözésébe. Magyartanárként nem lehetett más, mint irredenta és rendszerellenes.

Elvitatnánk családtagjainkat a hősi léttől, jobb lett volna, ha megmaradnak csak nekünk. Ha a mi Pali bátyánk tovább fogja a kezünket, talán kitartunk, és nem szóródunk így szét a nagyvilágban. Talán Mama sem adja fel olyan korán, ha az ő kicsi fia – az egyetlen, aki a gyengeség könnyeit csalta szemébe, amikor átölelte – nem rúgja fel a világ rendjét, és nem előtte távozik. Bátyának legalább jutott egy magányos fejfa a besztercei temetőben, amire helyben maradt tanítványai, és mi, távolba szakadt rokonok vihetünk koszorút.

Én még nem tudom, hol leszek eltemetve. Hol legyen az a sír, ami elég közel van az utánam következőkhöz, hogy évenként, vagy öt évenként meg lehessen majd váltani.

Anyámat Sepsiszentgyörgyön fogjuk eltemetni, Apám foglalja már a helyét. Anyu nem lázong ellene, olyan a természete, hogy mindent elfogad. Pedig lehet, hogy ő is visszavágyik ide, ahol gyerek volt.

Apu sem hiszem, hogy elégedett lenne a szentgyörgyi Vártemplom mögötti helyével. Próbálok mindig beszélgetni vele, miközben teszek-veszek a sírja körül, de magamon érzem gúnyos tekintetét, amivel átlát rajtam, meg az ilyen álszent kis trükkökön. Nem nagyon tudom megmagyarázni neki, hogy mit keres ő abban a vallásos áhítatot árasztó, ódon temetőben, évezredes keresztek árnyékában. Ő biztosan valami józanabb helyet választott volna magának.

Apuhoz egy üzemsarnokból kialakított kolumbárium illene. Daruval emelnék az urnákat a megfelelő szintre – gondolom, az alacsonyabban fekvők volnának a drágább helyek. Itt alattunk, az elnémult kovácsműhelyek csarnokaiban, elférnének a gyárban valaha dolgozott több tízezer ember hamvai.

Magamra szólok, nehogy hangosan is kimondjam, min jár az eszem, Anyámat megbotránoztatnám vele. Azt sem merem megkérdezni tőle, hogy jobb volna-e, ha ide térhetne majd vissza. Boldognak tűnik most, ahogy a völgyet nézi, amit lassan megtölt a dombok fölé emelkedő nap fénye.

Kilépni a sorból

Nézem Mama és Tata fejfáján az évszámokat, és rá kell jönnöm, hogy nem is olyan magától értetődően eltéphetetlen az a kötelék, ami bennünket ideköt. Mi az az ötven év, amit itt éltek le nagyszüleim, miután idevonzotta őket a város? És mi az a harminc év, ami után minket elengedett?

Tata 1905-ben született, és minden bizonnyal örökre Füzesen, a föld mellett marad, ha az anyjára hallgat. Tata sokszor mesélt arról nekünk, hogyan éltek ők akkor régen. Horváth Ómamának mindene volt a föld. Huszonegy láncot műveltek, mindketten kint dolgoztak Ótatával hajnali háromtól sötét estig a határban, a gyerekeket a szomszédság nevelte fel.

A Bánságban jó kövér volt a föld, és lehetett belőle szerezni, kevés volt a nagybirtok. Mindenki azért gürcölt, hogy még egy darabot vehessen, csak az volt az érték. Ómama nem tűrhette, hogy a három gyerek széthordja a földjüket. Tata bátyját elszakította választottjától, egy gazdag lányt kellett elvennie. Rozika húgát szinte gyerekként hozzákényszerítette egy erőszakos, rossz természetű, de jómódú cseh ácsmesterhez.

Tata a maga csendes módján ment a saját feje után, nem engedte, hogy őt is megnyomorítsa az anyja. Elvette Mamát, akibe úgy beleszeretett, amikor meglátta az első bálon, amire elengedték tizenhét éves korában, hogy ott helyben meg is kérte a kezét. Mamánál jobb lelkű ember nem élt a földön. Nem volt soha egy hangos szava, mégis körülötte forgott a mindenkori család univerzuma. Felnevelt háromgenerációnyi gyereket, jól főzött, megvarrt ruhát és ágyneműt, magától értetődő volt körülötte a rend és a tisztaság. De mégsem volt megállása az anyósa előtt, mindig csak egy *kódis* maradt a szemében, aki nem gyarapította a családi vagyont. Azt mondta Ómama, mikor a faragott szobabútort meglátta, amit Mama stafírungba kapott, hogy inkább egy lánc földet hozott volna a két kaszni helyett a házasságba.

*

Tata nem szólt semmit, csak beállt esztergályosnak a mozdonygyárba, éveken át ingázott Füzesről Resicára. Hajnali háromkor kelt, vonatozott két és fél órát a városig, dolgozott héttől háromig, este hat után ért csak haza. Ezt tették mások is, ez volt a bevett életforma a környéken. Tata a gyári keresetéből vett egy cséplőgépet és nyaranta azzal is dolgozott. Épített is egy szép házat Füzesen, de az ingázásra ráment az egészsége. Ittak keményen a végtelen hosszú órák alatt, míg ácsorogtak az állomásokon, döcögtek a fapados személyvonattal. És ittak a cséplőgép mellett is. Tata tönkretette a máját, sokan teljesen rámentek a pálinkaivásra. Sokszor felemlegette ezt Tata, mikor amúgy is cingár testét betegség emésztette, vagy mikor kedvenc káposztafőzeléke után órákig feküdt az oldalán, hogy ne görcsöljön be az epéje. Bólogatva helyeselt magának, hogy talán az utolsó pillanatban hagyta ott azt az életet, adott el házat, cséplőgépet, és költöztek be Resicára, még ha mindent újra a nulláról kellett is kezdenie.

Tata sohasem szakadt el teljesen a földtől. A gyári munka mellett kertet művelt a hegyoldalban, cseresznyefákat és szilvafákat oltott, később nekünk is megmutatta az akkor már elvadult gyümölcsösöket. Volt neki is zöldségekertje a Lunkán, a Berza árterületén, ahol kis parcellákat bérelhettek a dolgozók. Később, az ötvenes években, mikor a város és a gyár terjeszkedni kezdett, ott épült fel az első új lakótelep és benne a

mi blokkunk is, ahonnan előbb csak minden nyáron, azután végleg ide szembe, a románresicai dombra költöztünk, a Tata választotta keskeny és meredek telekre.

*

– Mikor építették Tataék a házat? – kérdezem Anyutól.

– Még nem voltam iskolás, mikor Füzesről Resicára költöztünk végleg. Vagy két évet albérletben laktunk, itt lent a Petru Jákob környékén, a központban, ahol most a nagyáruház van, de utáltuk a mogorva háziúr miatt. Még az udvarban sem volt szabad játszanunk. Elsős voltam, amikor Tata megvette a telket, tehát 1938-ban kellett legyen. Azon a nyáron mi gyerekek Füzesen voltunk, ők építkeztek. Mama majdnem ráment... Egész nyáron cipelte a vizet a kőműveseknek, letről az utca aljában levő szivattyús kútról, ők verték a vályogtéglákat is. Szeptemberben, iskolakezdekéskor, arra jöttünk haza Szülével – anyai nagyanyámmal –, hogy Mama lázasan fekszik fenn a padláson, lejönni sem tud. Az orvos is úgy kellett felmásszon hozzá a létrán, hogy megvizsgálja, tüdőgyulladása volt. Szülém állította talpra. Tata meg pár nap alatt berakta az ablakokat-ajtókat az egyik szobába, azon a télen csak abban laktunk.

– Már nyolcvan éves a régi ház?! Akkor a miénk pont húsz évvel fiatalabb!

*

– Látjátok, ott a mi házuk! – Anyu az, aki elsőként megtalálja az új városközpont túloldalán, a városrendezésből kimaradt, hegyre felfutó, girbegurba utcák között a miénket. A fölötte kezdődő temető segít eligazodni, de még így is eltart egy darabig, amíg észreveszem a házat. Egy emeletével valamikor kimágaslott a földszintes épületek közül, Mamáék telkére épült, az ő házuk fölé. Most otromba, tornyos-ciradás paloták nyomják agyon.

Ha Resicán járok, el szoktam autózni a ház előtt, de sohasem mentem be. Nem akartam, hogy új arca megzavarja a régi rendet, amiben otthon vagyok. Napfényes álmaimban ott lakom, abban a házban, ahová ébren is mindig visszavágytam. De most nem csak a sírmegváltás és a temető kedvéért jöttünk haza. Megígértük Anyunak, hogy elmegyünk elbúcsúzni a régi háztól, mielőtt lebontják.

Vajon ha tudnánk előre, hogy melyik az a hely, amit álmlukban sohasem fogunk elhagyni, ott maradnánk? Vagy nem is egy házban, hanem a gyerekkorban akarunk örök otthonra lelteni? Talán Anyu is azokat a régi perceket keresi, amikor hazaér az öccsével az iskolából, Mama főzi az ebédet a kiskonyhában, Tata lent a műhelyben bütyköl valamit.

*

Nem volt könnyű a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején itt sem az élet. Háború volt és infláció. De a gyár hadiüzem lett, Tatának nem kellett bevonulnia. A fizetése a megélhetésre sem volt elég, szedték délutánonként a csipkebogyót a hegyen, Mama lekvárt főzött belőle, eladta. Anyu a szép kirándulásokra emlékszik vissza.

Vasárnaponként felváltva jártak a katolikus meg a református templomba. Tata katolikus volt, de úgy akarta, hogy a gyerekek megismerjék Mama vallását is. Mindig is maga szabott magának törvényt. Amiben hitt, az a józan ítélőképesség volt. A sajátja. Nem tartozott semmilyen párthoz, de a magyarságához ragaszkodott. Könyvtárba járt és énekelt a dalárdában, amikor éppen nem volt betiltva. Beszélt még németül, románul és szlovákul, de elboldogult horvátul és cigányul is, ha a szükség úgy hozta.

Vajon a semlegesség akkor is elszigetelődést jelentett? Biztosan. A gyakran változó „izmusok” beszippantották a körülötte élőket.

*

Annyi fenyegető veszélyt megúsztak, bombázást, besorozást! Megérték a háború végét. Nem áldozatok nélkül: Mama nagybetegen feküdt hónapokon át, Anyunak abba kellett hagynia a szebeni zárdában a tanulást. Nem volt tanácsos a bécsi döntést követő években magyarnak lenni Romániában. Mégis, Tatát a szovjet deportálástól a magyar etnikai bizonyítványa mentette meg.

Anyu is most jut el eddig az emlékeiben, nagyot sóhajt.

– Ha nincs Pál Laci bácsi, hogy kihozza Tatát az oroszoktól, talán most egyikünk sem lenne itt! Látjátok, oda voltak bezárva a kényszermunkára begyűjtött foglyok – mutat a régi Kultúrpalota alattunk levő épületére, amelynek szerkezete innen nézve úgy rajzolódik ki, mint egy vár falai, képzelt madártávlatból, egy régi metszeten. – A belső udvarban zsúfolták össze a több száz embert, míg meg nem volt az előírt létszám, és indulhatott a transzport a Szovjetunióba.

– Télen, az udvarban?! Azt mondtad, ez karácsony után volt.

– Igen, negyvenöt januárjában.

Megpróbálok táborüzeket képzelni a komor udvarba, amit közelebbről is ismerek, arrafelé mentünk ki a moziteremből, vetítések után.

*

Tata megmenekülésének történetét magától Pál Laci bácsitól hallottuk, nem egyszer, mindig színesebben. Ült az udvarban – ott fönn, a *mi* udvarunkban – egyenes háttal, a tiszteletére kivitt támlás széken, öreg, szeplős kezével a maga elé leszúrt botjára támaszkodva, és mondta nekünk, gyerekeknek, igaz történeteit.

Itt és most, a szeptemberi nap oldalról hulló rivaldafényében, az eredeti díszletek között, Laci bácsi meséje életre kel.

„Ismertem már az orosz öröket, megálltam párszor beszélgetni velük. Addig kérleltem őket, míg beengedtek a parancsnokhoz. Nohát, mit gondoltok, ki volt a parancsnok? Hát az én fiam, az orosz feleségemtől, akit az első nagy háború után, a hét évig tartó hadifogság alatt vettem el odakint! Egymás nyakába borultunk az én Alekszejemmel, úgy sírtunk. Csakis ezért engedte szabadon nagyapátokat!”

*

– Vajon tényleg Laci bácsi fia volt a parancsnok? – fordulok Anyuhoz, miután eleget bámultam a Kultúrpalota udvarán a kísérteteket.

– Hát azt már soha nem fogjuk megtudni. Nem tűnik túl hihetőnek a dolog, főleg, hogy Laci bácsi olyanokat is mesélt, hogy magától Rózsa Sándortól kapott ajándékba egy lovat, mikor elindult gyalogszerrel Pestre, beiratkozni az Orvosi Egyetemre... De az biztos, hogy másnap már az utcán fogdosták össze az oroszok az embereket, nem számított már, hogy magyar vagy-e, vagy német, van-e etnikai bizonyítványod, vagy nincs. Csak az, hogy pontosan meglegyen a létszám.

Jól emlékszem Laci bácsi meséire. Nekünk egyformán hihetetlen volt deportálás és betyármese, hiszen a közelmúlt történéseiről senki sem beszélt, még családon belül se. Apu rálegyintett Laci bácsi történeteire, elintézte azzal, hogy vén fecsegő, de Tata nyomatékkal mondta, hogy csak hadd hallják a gyerekek az igazat. Apu puffogott, hogy nem kell a gyerekeket uszítani, ő ugyan oda sem figyel, de aztán csak ott ült ő is a hallgatóság körében.

– Hogyhogy nem beszélt annak idején senki a deportálásról, hiszen csupa német élt körülöttünk?

– Sokan odavesztek, a mi utcánkból is ketten. Aki hazajött, hallgatott. Az oroszok sokáig maradtak még a háború után, a gyár is az övéké volt évekig. Nem csak az embereket, a mozdonyokat is vitték háborús jóvátételbe. Tata mondta, hogy külön sablonokat kellett az orosz feliratoknak gyártani.

– Ti sem tudtok semmit az elhurcoltakról? Hétvenezer romániai deportáltról beszélnek... Itt lent, a Berza-parti emlékművön négyszázhatvan resicai áldozat neve szerepel.

– Csak annyit tudunk, amit egy-egy elejtett szóból sejteni lehetett. De aztán, mikor Boksánban dolgoztam, volt egy fiatal, tüdőbeteg kolléganőm, aki elmondta, hogy szénbányában dolgozott a Don-vidéken. Meglátogattuk egyszer otthon, hárman az irodából, akik jóban voltunk vele, és akkor, már a halálos ágyán, adott nekünk nagy titokban egy kézzel sokszorosított füzetet, amiben leírta a fogságot, az éhezést. Azt nem felejttem el, hogy felszedtek a mezőn egy csonttá fagyott káposztát, és elszopogatták a darabjait.

– Megvan még az a füzet?

– Kerestem, el akartam hozni neked. De úgy látszik elkallódott a Szentgyörgyre költözéskor. Nehéz volt a két házból kirámolt dolgokat egy vagonba bepakolni...

Még egy költözés, amiből kimaradtam, gondolom magamban, de mielőtt elkezdenék rágódni ezeken a ki tudja, mennyire véletlenül, Anyu folytatja:

– Megvan viszont Tata etnikai bizonyítványa, azt elhoztam.

Forgatom a jelentéktelen, nem egészen féloldalas papírfecnit, két sor az egész, annyi áll benne, hogy „*alulírott Horváth Pál, Horváth Pál és Mária fia, magyar nemzetiségű*”.

– Mindig akartam kérdezni, mert erről sohasem volt szó, hogy került ez a bizonyítvány Pál Laci bácsihoz?

Anyu rejtélyes arccal előhúz ismét valamit a táskájából, és a kezembe nyomja. Pár megsárgult, gépelt lap, a sarkok felgyűrődve, gemkapocs fogja össze őket.

– 1978-ban írtam, miután Pali bátyátok meghalt. A gyerekkorunkról szól, az együtt töltött időre akartam emlékezni. Ez a történet is benne van.

*

„Tizennégy éves lettem 1944. december tizenötödikén, de sem a születésnapomat, sem a karácsonyt nem ünnepeltük meg azon a télen. Mamának bélelzáródása volt, az orvosok nem tudtak rajta segíteni, azt hittük, meg fog halni. Szülém egyre hosszabb időre maradt velünk, Mama nem tudott az ágyból felkelni. Még tartott a téli vakáció, minket, gyerekeket átküldtek a szomszédba, Moldován Juliskához, játszani.”

– Emlékeztek Moldován nénire, ugye? – néz fel az olvasásból Anyu.

– Persze, ott laktak a sarkon, a patak túloldalán.

„Indultunk haza, már sötétedett. Mikor kiléptünk a kapun, az alsó szomszédunk jött szembe.

– Hát ti itt vagytok, mikor az apátokat viszik az oroszok?!

Nem tudtam addig, milyen az, mikor az embernek földbe gyökerezik a lába. Arra tértem magamhoz, hogy az öcsém rángatja a kezemet, és jajveszékel közben.

A kapun nyitva volt, a házból kihallatszott Mama zokogása. Egyre azt kiabálta, vigyének engem is!

Két katona állt a konyhában, egy orosz meg egy román, ismertük már az egyenruhájukról őket. A románra emlékszem, egészen fiatal fiú volt, éneklős bánsági románsággal beszélt. Mind azt ismételte, hogy meleg ruhát meg kenyeret vigyen Tata magával. Szegény Szülém csomagolt, össze-vissza kapkodott, semminek nem találta a helyét. Egy kicsi pakkot készített végül össze, azzal ment el Tata, meg azzal, amit magára tudott venni.

Mikor kiléptek a házból, Mama hirtelen magához tért a hisztérikus zokogásból, és azt mondta, vigyem oda neki a tükörfiókot. Abban voltak az irataink. Elővette Tata etnikai bizonyítványát.

– Szaladj Pál Laci bácsihoz, ő tud oroszul! Menjén, mondja meg nekik, hogy Tata nem német!

Rohantam a hátsó utcákon, a kertek fölött a domboldalban, az utcára nem mertem egyedül kimenni sötétedés után. Félttem, hogy nem ismerem meg a házat, egyszer jártam csak Laci bácsiéknál, bár rokon volt, Tata édesanyjának, Horváth Ómamának az unokatestvére. Ő szokott inkább hozzánk átjönni, ficamot, egyebet gyógyítani. Azon a télen is, végül ő kúrálta ki Mamát a bélesavarodásból, masszírozással, az orvosok már lemondtak róla. Arany keze volt...

Anyu elkalandozni látszik a múltban, de mielőtt szólnánk, visszatál a történethez.

„Laci bácsi azonnal öltözött és indult az orosz parancsnokságra, ami itt volt közel, a Kultúrpalotában. Én hazamentem, és csak ültünk az öcsémrel Mama ágya mellett, vártunk. Akkor már senki nem tudott sírni. Besötétedett, de nem zártuk kulcsra a kaput. Aztán hallottuk, hogy jön valaki lefelé a lépcsőkön. Szorítottuk Mama kezét. Tata volt az és Laci bácsi.”

Ez jellemző Anyura, hogy képes volt sohasem elhencegni vele, hogy tulajdonképpen ő mentette meg Tata életét! Pirivel mind a ketten majd hognem dühösen nézünk rá, de Anyu észre sem veszi, ugyanazon az álomlátó hangon folytatja.

„Lefeküdtünk a hálóban a dupla ágyra, az öcsém, Mama, Szülém és én. Tata kint maradt a konyhában, a kanapén. Bezártunk kaput, ajtót, de senki nem tudott elaludni, hallottam a többiek éber szuszogásán. Már éjjél felé járhatott, mikor megzörgették megint az ajtót. Valaki átmászott a bezárt kapun vagy a kerítésen, csak úgy juthatott be az udvarunkba. Tata ment ki, felkattintotta bentről az előszobából a kinti lámpát. Felültem az ágyban, a hálóablakon át pont a küszöbön álló alakra láttam. A román katona volt az, egyedül. Azt is hallottam, mit beszélnek.

– Dumneata acasă? Maga itthon? – kérdezte a katona.

– Elengedtek – felelte Tata.

Bementek a konyhába. Felgyulladt a lámpa, az ajtófüggönyön át mindent láttunk. A katona leült egy székre az asztal mellé.

– Kérsz enni? – tegezte le Tata.

– Mid van?

– Amit mi ettünk – vett ki Tata a kredencből egy darab kenyeret és szalonnát.

– Nem kell.

– Hát akkor mit akarsz?

– Fáradt vagyok. Aludni akarok.

– Itt alhatsz – mutatott Tata a saját fekhelyére, amin ott volt a takarója is.

Ő bejött hozzánk a hálóba, a lámpát a konyhában nem oltotta le. A katona a puskáját a falnak támasztotta, végigdőlt az ágyon, és már aludt is. Be sem takarózott, pedig egyre hidegebb lett, ahogy hűlt a csempekályha.

Mi ültünk összebújva az ágyon, néztük a sötétből az ajtó világító négyszögét, mint a mozivásznat. Reggel felé elszundíthattam mégis, mert egyszer csak a katona nem volt sehol. Az étel is eltűnt az asztalról.

Tata kiment a fűskamrába, behozott egy fejszét, és a hálóban a szekrény mögé dugta.”

Lélegzetvisszafojtva várunk, de Anyu nem szól többet. Egymás szavába vágva kérdezzük:

– Mi lett a katonával?

– Mit akart?

– Ezt hogyhogy nem mesélted el soha?

Anyu tétova mozdulattal vonja fel a vállát:

– Minek elmesélni egy történetet, aminek nincs vége?

Pirivel mindketten hüledezünk, nem tudunk napirendre térni a dolog fölött, borzongva emlegetünk gyilkosságot, erőszakot, rablást.

– Nem hiszem, hogy bántani akart volna minket – ingatja a fejét Anyu. – Talán dezertőr lehetett az a fiú. Tata mondta, hogy nem tűnt el semmi, csak egy régi lódenkabátja a fűskamrából.

Anyu fáradt, látszik az arcán. Ideje menni. Lassan ereszkedünk le a sírok között, az itt-ott beomlott lépcsőkön, teraszokon. Nem úgy néz ki ez a temető, mint amit bárki is karban tartana.

*

Ebédelünk a szállodában, Pirivel mindketten vidám gyerekkori történeteket emlegetünk. A kávé után már látszik Anyun, hogy jobban érzi magát. Így aztán, mikor a táskámban kezembe akad az az etnikai bizonyítvány, megengedem magamnak, hogy hangosan is elmondjam, ami eszembe jutott.

– Meséltem már, hogy a legutóbbi választás előtt, otthon Magyarországon, megkerestek, hogy csatlakozzunk a német nemzetiségiekhez? Merthogy minden kisebbségi lakos több támogatást jelent a falunak meg az iskolának...

– És csatlakoztál? – nevet Anyu.

– Nagy volt a kísértés, amúgy is megszoktam már a kisebbségi létet. De nem vitt rá a lélek, hogy németnek valljam magam. Mondtam a képviselőnek, fura lenne, hogy miután Romániában negyven évig magyar kisebbség voltam, most Magyarországon német kisebbség akarjak lenni minden áron.

Azt már nem mondom el, hogy mindennél erősebb bennem a vágy, hogy bármilyen hatalom számára láthatatlan legyek, és erősebb a viszolygás, hogy a valahová tartozással elfogadjam azt, ami nem a saját véleményem. Tudom, persze, hogy ez könnyen lehet akár az anarchia szabadsága is, de a fél évszázad, amit megéltem, bőven ad rá okot, hogy ne akarjak hasonulni.